

## Звіт дослідження

**«Стереотипи та упередження населення Львівської області щодо дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та різних форм сімейного влаштування»**

03	<b>Вступ</b>
04	<b>Методологія дослідження</b>
05-12	<b>Результати дослідження. Загальні</b>
	Стереотипи та упередження стосовно усиновлення
	Ставлення до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
	Інформування щодо усиновлення та інших форм сімейного влаштування
	Готовність до усиновлення
	Соціально-демографічні особливості потенційних усиновителів
	Готовність до надання допомоги та благодійності
13-19	<b>Результати дослідження. Фокус-групи</b>
	Обставини, за яких було ухвалено рішення щодо влаштування у сім'ю дитини
	Особливості дітей, яких готові взяти на виховання
	Врахування попереднього життєвого досвіду дитини
	Інформаційна та соціальна підтримка
	Стереотипи, упередження та думки стосовно усиновлення
20-22	<b>Рекомендації</b>
23	<b>Партнери</b>

Питання виховання й захисту дітей, а особливо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, завжди є й буде актуальними для будь-якої держави. Останнім часом в Україні кількість дітей, які упродовж року отримують статус дитини-сироти залишається сталою у межах 10 тис. осіб. **Станом на кінець 2020 року загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, становила 68,5 тис. дітей.** Це засвідчує необхідність зміни підходів щодо забезпечення права дитини на сімейне виховання.

Задля забезпечення найкращих інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, значна увага приділяється передачі таких дітей на виховання до сімейних форм влаштування. В Україні останнім часом переважна більшість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виховується у сімейних формах виховання: під опікою та піклуванням, у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу. У той же час кількість сімей, які всиновлюють дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є незначною. **Так, за даними Державної служби статистики України, упродовж 2020 року громадянами України було усиновлено лише 992 дитини із числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2019 році – 1 435 таких дітей. Переважна більшість дітей, усиновлених громадянами України у 2020 році, це діти віком до 5 років – 80,3 % (797 дітей).**

Попри розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на кінець 2020 року ще 7 344 таких дітей перебували у закладах інституційного догляду та виховання. Частка цієї категорії дітей серед вихованців даних закладів останніми роками становить близько 8%.

Забезпечення найкращих інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, є одним із нагальним питань системи захисту прав дітей підвищення рівня мотивації громадян України до усиновлення дітей, особливо що стосується дітей підліткового віку, дітей з інвалідністю та проблемами розвитку і поведінки, братів і сестер. А це, у свою чергу, потребує вивчення громадської думки щодо стереотипів та упередження стосовно влаштування у сім'ю дитини-сироти, визначення рівня готовності громадян приймати на виховання дітей, потреб сімей, що вже виховують прийомних дітей.

**З метою впровадження ефективних методів інформування та мотивації жителів Львівської області та м. Львова щодо можливостей влаштування у сім'ю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проведено соціологічне дослідження «Стереотипи та упередження населення Львівської області щодо дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та різних форм сімейного влаштування».**

*\*Дослідження проведено Громадською організацією «Інститут молоді» на замовлення БО Благодійний фонд «Рідні» у листопаді 2021 р. – лютому 2022 року до початку повномасштабної війни з росією. У зв'язку з цим та змінами у процесі усиновлення, отримані дані можуть бути використані лише для ознайомлення та для порівняння довоєнної ситуації, якої стосується це дослідження і післявоєнної ситуації.*

## I Мета

Вивчити існуючі стереотипи та упередження щодо дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та різних сімейних форм їх влаштування серед населення м. Львова та Львівської області.

## I Методи дослідження

**Проведено три фокус-групи** з жителями Львівської області, які планують у майбутньому усиновити або взяти на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування.

Загальна кількість учасників фокус-груп становила **11 осіб**.

Структуровані індивідуальні інтерв'ю з жителями Львівської області проводилися **з 11 по 30 грудня 2021 року**.

Загалом було опитано **800 респондентів**, які проживають у м. Львів та інших населених пунктах Львівській області.

## I Географія дослідження



**м. Львів  
і Львівська область**

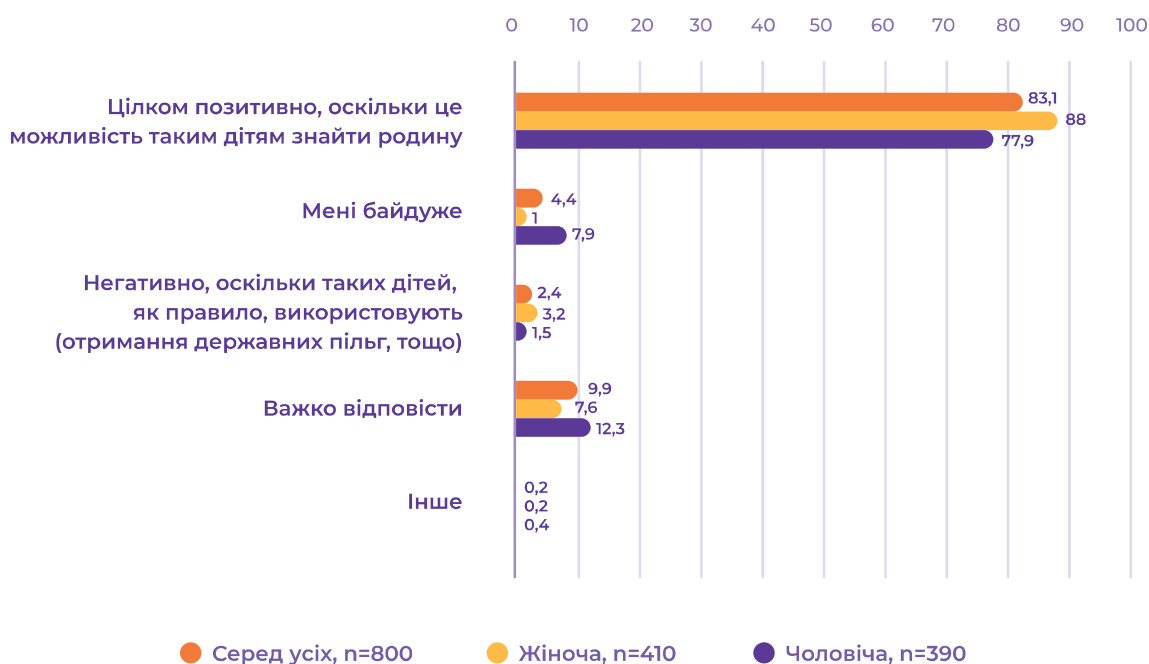
# Результати дослідження. Загальні

## Стереотипи та упередження стосовно усиновлення

Більшість респондентів вважає, що дитина не може виховуватися у біологічній сім'ї через алкогольну або наркотичну залежність батьків, смерть батьків та безвідповідальне ставлення батьків до власних обов'язків.

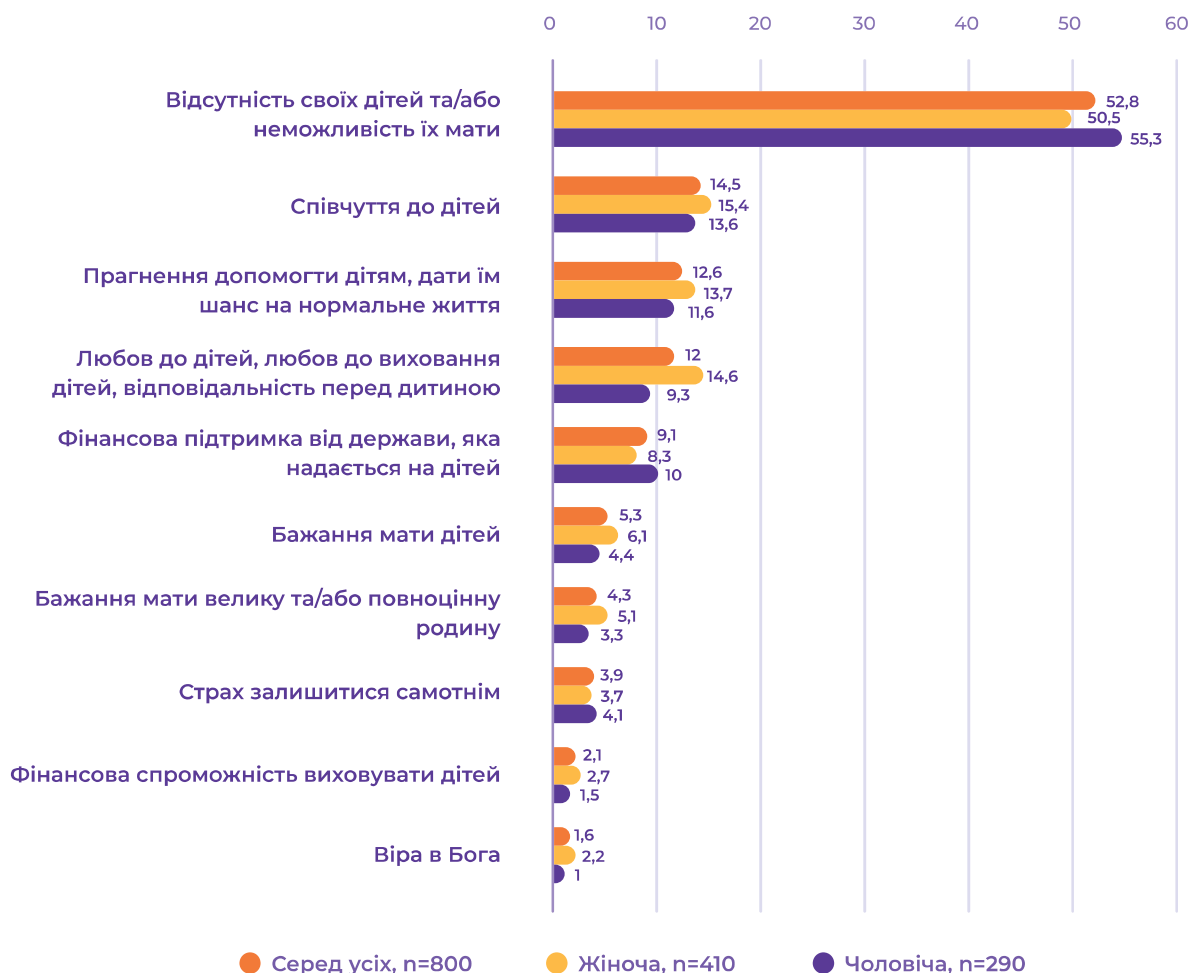
83,1% респондентів цілком позитивно ставляться до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Більш позитивно до усиновлення ставляться жінки, тоді як чоловіки частіше за жінок зазначали відповіді «мені байдуже» і «важко відповісти» (рис. 1).

Молодь віком 18–34 роки більш позитивно ставиться до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ніж респонденти старших вікових груп.



**Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як ви особисто ставитеся до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?», за статтю, %**

До усиновлення чужих дітей, на думку опитаних, переважно спонукає відсутність власних дітей та/або неможливість їх мати (52,8%), а також співчуття до них (14,5%), прагнення допомогти дітям, дати їм шанс на нормальне життя і любов до дітей (12,6%). Статистично значущих відмінностей за статтю і типом поселення не виявлено (рис. 2).



**Рис. 2. Топ-10 чинників, спонукають людей усиновити чужу дитину, за статтю, %**

Респондент міг обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відповідей на запитання перевищує 100%.

## Ставлення до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Переважна більшість респондентів із співчуттям ставиться до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Респонденти старшого віку виявляють більше співчуття до таких дітей, ніж люди середньої вікової групи та молодь.

Щодо статевих відмінностей, то майже половина опитаних жінок (49,0%) вважають, що діти, які влаштовуються у сім'ю, мають негативний досвід, тому їхня поведінка відрізняється незалежно від того, де вони живуть. Таку ж думку поділяють і 40% чоловіків. Невеликий відсоток опитаних вважає, що такі діти нічим не відрізняються від «домашніх» дітей (рис.3).

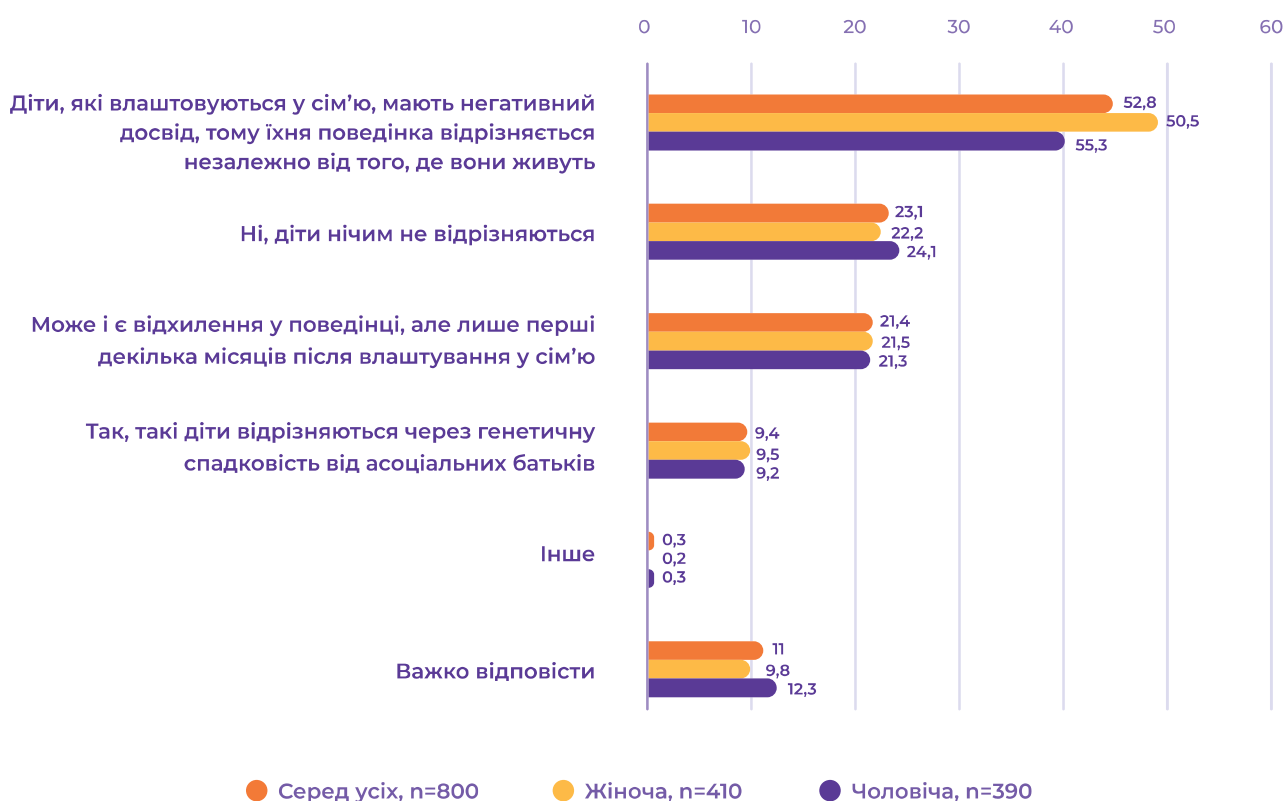
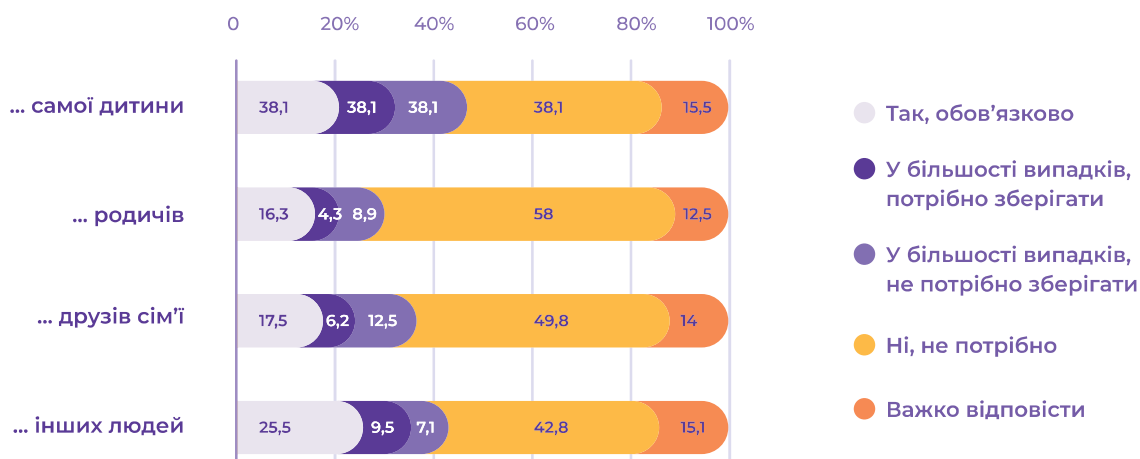


Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання:

«Як ви вважаєте, чи відрізняються діти, які залишилися без піклування батьків, від «домашніх» дітей?», за статтю, %



Щодо збереження таємниці усиновлення, то респонденти більш схильні вважати, що факт усиновлення не потрібно приховувати. Найчастіше респонденти вважають, що не потрібно зберігати таємницю усиновлення від родичів (66,9%, а саме: 58,0% – не потрібно, 8,9% – у більшості випадків не потрібно) та друзів сім'ї (62,3%, а саме: 49,8% – не потрібно, 12,5% – у більшості випадків не потрібно), а найрідше – від самої дитини (52,9%) та інших людей (49,9%), (рис.4).



**Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Чи вважаєте ви за потрібне зберігати таємницю усиновлення від ...?», % (N=800)**

## Інформування щодо усиновлення та інших форм сімейного влаштування

За оцінкою жителів Львівщини рівень інформування щодо можливостей усиновити дитину є недостатнім. Третина опитаних вказали, що повідомлення щодо усиновлення у ЗМІ (преса, телебачення тощо) іноді з'являються, але вони, як правило, стосуються життя окремих дітей та сімей. Частина респондентів відмітила, що інформація щодо усиновлення зовсім відсутня. Більше третини опитаних не змогли дати оцінку, оскільки не звертають увагу на таку інформацію.

Переважна більшість респондентів позитивно оцінюють використання телебачення, реклами в громадських місцях з метою пошуку батьків дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування (рис.5).



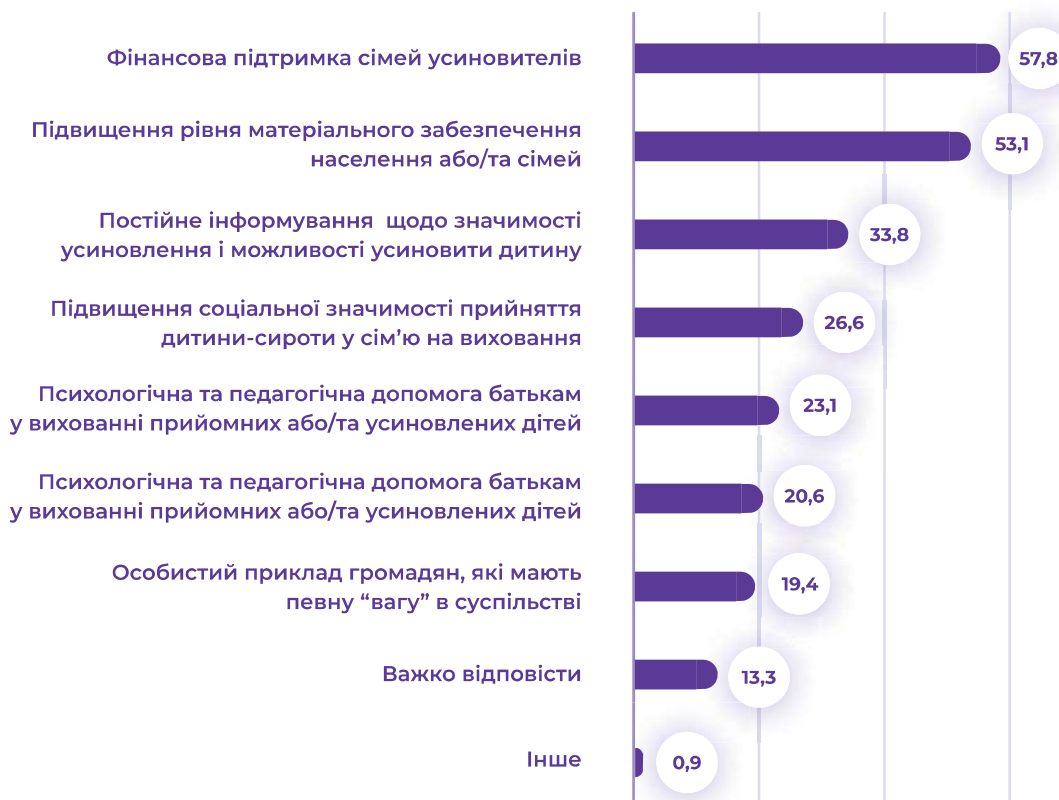
**Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як ви ставитеся до пошуку батьків дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування за допомогою телебачення, реклами в громадських місцях?», % (n=800)**

## Готовність до усиновлення

Жителям Львова і Львівської області було запропоновано визначити, чи знають вони особисто сім'ї, які виховують прийомних дітей. **Дві третини респондентів особисто не знають сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; більше третини – особисто знають сім'ї, що виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.**

**Майже половина опитаних за жодних обставин не розглядають можливості усиновити дитину.** Третина опитаних за певних обставин допускають можливість усиновлення дитини, позбавленої батьківського піклування: частина з них може усиновити дитину, з якою особисто знайомі; інші допускають можливість усиновлення за певних особистих обставин, а решта думали або мали шанс усиновити дитину, але поки не наважуються.

Визначальними чинниками стимулювання опитаних до усиновлення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є матеріальне забезпечення сімей з дітьми: фінансове забезпечення сімей усиновителів та підвищення рівня матеріального забезпечення населення та сімей, які виховують дітей (рис.6).



**Рис. 6. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як ви ставитеся до пошуку батьків дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування за допомогою телебачення, реклами в громадських місцях?», % (n=800)**

Серед чинників стимулювання усиновлення, які можна запроваджувати на регіональному рівні, респонденти також виділяють: постійне інформування населення щодо значимості усиновлення дітей, які позбавлені батьківського піклування, та можливості усиновити дитину; підвищення у суспільстві соціальної значимості прийняття дитини-сироти на виховання у сім'ю; забезпечення функціонування структур, які б надавали психологічну та педагогічну допомогу батькам у вихованні прийомних та усиновлених дітей.

**Менш ніж половина опитаних респондентів зараз надають благодійну допомогу (гроші або/та необхідні речі),** третина опитаних планує надавати у майбутньому, хоча п'ята частина не планує це робити взагалі. Третина опитаних зазначила про бажання у майбутньому допомагати таким дітям адаптуватися у суспільстві, а чверть – стати хрещеним/названим батьком/матір'ю для вихованця/ців інтернатного закладу. Кожен п'ятий респондент розглядає можливість у майбутньому стати опікуном/піклувальником, прийомним батьком/матір'ю та членом громадської організації, яка опікується дітьми-сиротами, або долучитися до її діяльності.

## Соціально-демографічні особливості потенційних усиновителів

**Перепонами для усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, більшість респондентів вважають неналежне виховання власних дітей та неналежне матеріальне забезпечення.** Майже 40% опитаних зазначили серед необхідних вимог щодо потенційних усиновителів наявність у них життєвого досвіду, чверть – необхідними вікові обмеження для кандидатів в усиновлювачі.

## Готовність до надання допомоги та благодійності

**Третина респондентів готова підтримувати дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюючи пожертву у церкві та беручи участь у благодійних заходах.**

Зі збільшенням віку респондентів зростає прихильність до пожертв у церкві, тоді як наймолодші респонденти віддають перевагу участі у благодійних заходах, жертвам через благодійні фонди та волонтерів.

# Результати дослідження. Фокус-групи

## Результати опитування кандидатів на влаштування у сім'ю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Учасники фокус-груп, які мають намір прийняти дитину на виховання, налаштовані на оформлення різних форм сімейного влаштування: опіка, усиновлення, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Дві особи мають намір бути наставниками для вихованців інтернатних закладів.

## Обставини, за яких було ухвалено рішення щодо влаштування у сім'ю дитини

Прийняття учасниками фокус-груп усвідомленого рішення про влаштування на виховання дитини потребує багато часу (до 8–10 років).

Основними мотивами є: бажання допомогти дітям, які за певних життєвих обставин залишилися без батьківського піклування; особисті контакти з дітьми, які виховуються в закладах інституційного догляду та виховання; члени родини залишилися без батьківського піклування; відсутність власних дітей; досвід виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Також були названі обставини, які, попри ухвалене рішення, стримували/ють кандидатів у влаштуванні дітей на виховання у родину, а саме: житлові умови, «власні діти були маленькими і потребували багато уваги».

## Особливості дітей, яких готові взяти на виховання

Деякі учасники фокус-груп не мають чітких вимог щодо дитини, яка прийде до них у сім'ю. Ті, хто має бачення щодо майбутнього вихованця, висловлюють бажання щодо віку дитини (діти до 5 років і підлітки), статі, кількості дітей. Виховувати підлітків налаштовані ті, хто попередньо визначився, що буде наставником. Є такі респонденти, які розглядають для себе можливість взяти на виховання також братів і сестер дитини, яка «припаде до душі».

Щодо дітей з інвалідністю або тих, які мають вади розвитку, то є учасники фокус-груп, що готові до виховання таких дітей. Також є такі, що висловлюють готовність це зробити, але за певних умов: можливість належного забезпечення або якщо вади «незначні».

Причинами, чому учасники фокус-груп не розглядають можливості виховувати дитину з інвалідністю, є: значні матеріальні витрати на лікування та реабілітацію; необхідність кардинально змінювати життя; негативна реакція з боку власних дітей та інших членів родини.

Інформацію про дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування, та особливості їх виховання учасники фокус-груп переважно отримали через знайомство з сім'ями, які виховують таких дітей. Серед іншого були названі: власний досвід виховання прийомної дитини; робота в закладі інституційного догляду та виховання дітей; волонтерська та громадська робота з дітьми; підготовка дипломної роботи.

Страхи учасників фокус-груп, які мають намір виховувати дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, передовсім пов'язані зі стереотипом, що у таких дітей погана генетична спадковість, а також через відсутність досвіду вирішувати життєві проблеми таких дітей. Також респонденти не впевнені, що зможуть налагодити контакт з дитиною та мати на неї виховний вплив.

## Врахування попереднього життєвого досвіду дитини

Діти, які приходять на виховання у сім'ю, незалежно від віку, вже мають власний життєвий досвід, звички, погляди. Допомогти батькам у вирішенні проблем прийомних дітей, вихованні і спілкуванні має консультація психолога, неупереджене ставлення до дитини, формування дружніх стосунків, а також самостійний пошук шляхів вирішення проблемних питань.

Ставлення до біологічних батьків, які покинули власних дітей або відмовилися від них, різне: від неупередженого до негативного. Більшість учасників фокус-груп підтримують спілкування дітей з біологічними батьками за умови, якщо таке спілкування не суперечить інтересам дитини, а також дитина має бажання спілкуватися з родичами.

## Інформаційна та соціальна підтримка

З приводу оцінки інформування жителів області щодо дітей, які потребують влаштування, та про можливості усиновити дитину або взяти на виховання у сім'ю були висловлені різні думки, а саме: інформації достатньо; інформація є, але не у широкому доступі і стосується лише дітей; інформації дуже мало.

### На думку учасників фокус-груп, інформація щодо усиновлення і сімейного виховання повинна:

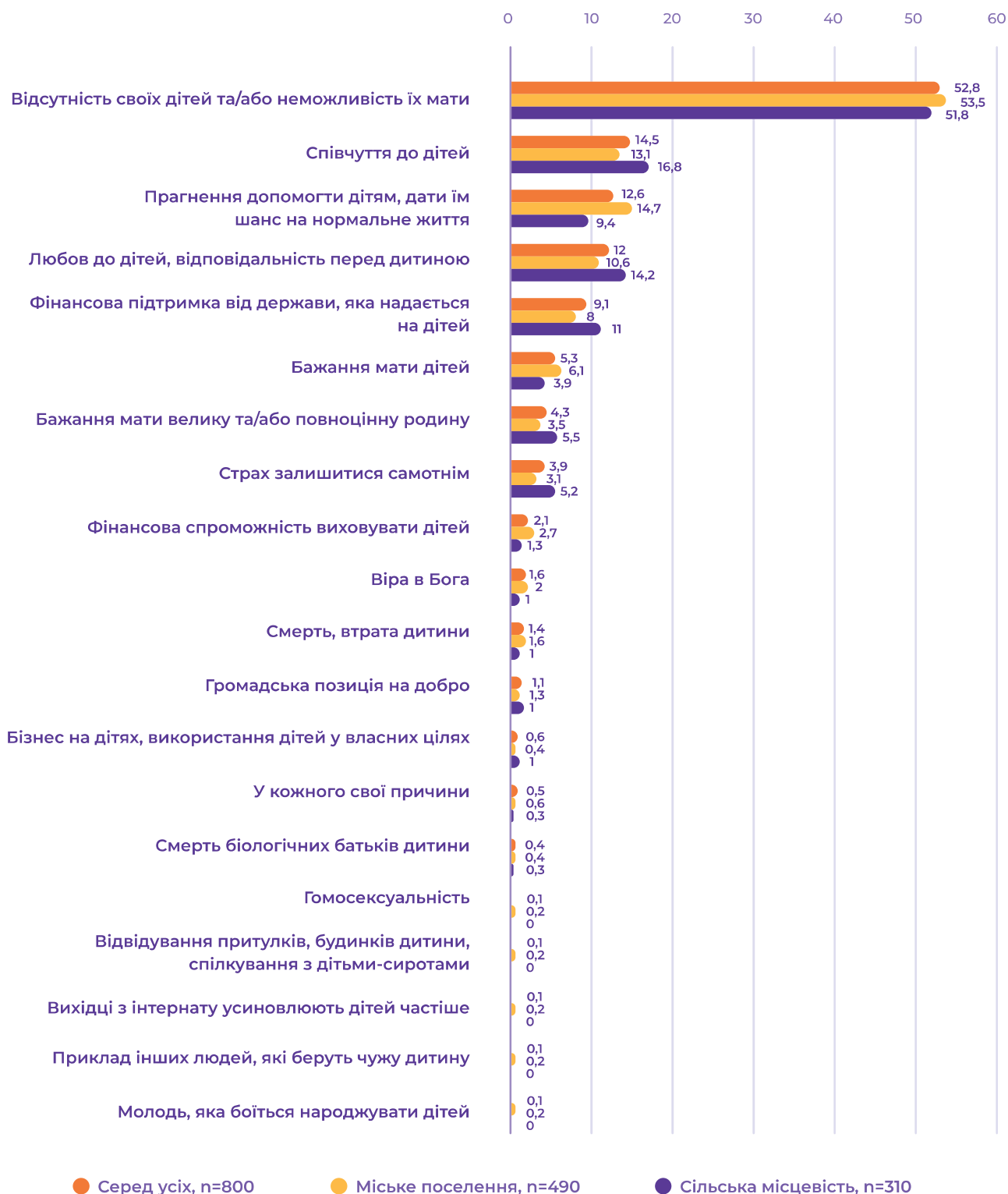
- популяризувати значимість влаштування дітей у сім'ї, розвінчувати міфи про дітей, які потребують влаштування;
- поширюватися на масових заходах, концертах у публічних місцях;
- містити інформацію про досвід сімей, які вже опікуються дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування;
- рекламувати організації та служби, до яких можна звертатися задля отримання інформації, або де можна пройти процедуру влаштування дитини;
- бути оформлена таким чином, щоб не нашкодити дитині.

Оцінити діяльність служб та установ, які працюють з кандидатами на усиновлення, змогли лише ті учасники фокус-груп, які мають досвід спілкування із фахівцями цих служб і установ. Респонденти переважно або зовсім не орієнтуються щодо функціоналу фахівців, які з ними працювали, або негативно оцінюють таку співпрацю.

## Стереотипи, упередження та думки стосовно усиновлення

На думку опитаних, найбільш за все до усиновлення чужих дітей людей спонукає відсутність власних дітей та/або неможливість їх мати (52,8%). Статистично значущих відмінностей за статтю і типом поселення на це запитання не виявлено (рис.7).





**Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що, на вашу думку, спонукає людей усиновити чужу дитину?», за типом поселення, %**

Респондент міг обрати декілька варіантів відповіді, тому сума відповідей на запитання перевищує 100%.

**14,5% респондентів вважають, що до усиновлення чужих дітей людей спонукає співчуття до дітей, 12,6% – прагнення допомогти дітям, дати їм шанс на нормальне життя, 12,0% – любов до дітей.** Кожен десятий опитаний вважає, що до усиновлення чужих дітей людей спонукає фінансова допомога від держави, яка надається на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

**Учасники фокус-груп також переконані, що від дитини не потрібно приховувати, що вона нерідна.** Якщо інформацію щодо усиновлення дитина отримує випадково або від сторонніх людей, це буде для неї важкою травмою.

## **На думку респондентів, розповідати дитині про те, що вона усиновлена, потрібно за певних обставин, а саме:**

- при досягненні дитиною віку, коли вона зможе зрозуміти і прийняти таку інформацію;
- надавати інформацію поступово, підбираючи відповідні підходи і аргументи;
- демонструвати дитині любов до неї і безумовне прийняття.

**Частина учасників фокус-груп визнали, що ідея «розусиновлення» є для них неприйнятною, за жодних обставин не можна відмовлятися від усиновленої дитини.**

## **На думку інших, існують обставини, за яких можна відмовитися від усиновленої дитини, а саме:**

- через життєві обставини батьки не можуть належним чином забезпечити виховання усиновленої дитини;
- дитина хоче повернутися у біологічну сім'ю; небажання дитини жити у прийомній сім'ї;
- перебування прийомної дитини у сім'ї завдає шкоди рідним дітям;
- батьки-усиновителі не можуть вплинути на асоціальну поведінку дитини.

## **Зацікавити і стимулювати жителів Львова і Львівської області до всиновлення і влаштування на виховання дітей старшого віку, які мають проблеми зі здоров'ям та розвитком, може:**

державна інституційна та професійна підтримка і допомога сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю;

належний рівень матеріального і фінансового забезпечення сімей, які виховують таких дітей;

інформація про досвід сімей, які виховують дітей з інвалідністю.

## **Стимулювати жителів області до влаштування у сім'ї дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має розвінчання стереотипів та упереджень, що існують стосовно таких дітей, а саме:**

формування у суспільстві толерантного ставлення до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що потребують влаштування у сім'ю;

стимулювання благодійності, спрямованої на підтримку і допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування;

формувати у батьків відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків.

## **Ще однією мотиваційною умовою є заохочення і підтримка кандидатів на усиновлення та сімей-усиновителів. Для цього потрібно:**

поширювати інформацію щодо можливості усиновити дитину, особливо інформацію стосовно життєвих прикладів усиновлення і вирішення проблемних питань;

зменшити бюрократичні перепони у процесі усиновлення; надавати допомогу батькам в оформленні документів;

здійснювати підготовку усиновителів;

організувати роботу інституцій та установ з надання соціальної і психологічної допомоги та підтримки сімей усиновителів;

передбачити матеріальне забезпечення сімей усиновителів.

# Рекомендації

## I Інформування населення

**Підвищити рівень зацікавленості жителів Львівської області до вирішення проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має впровадження ряду заходів, а саме:**

поширення інформації щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можливостей прийняття дітей на виховання у сім'ю;

організація роботи в громаді, спрямованої на підтримку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

матеріальна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування, молоді з їх числа та сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

політику держави спрямувати на попередження сирітства та захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

**При підготовці та поширенні інформації про дітей, які потребують влаштування, та можливості усиновити дитину або прийняти на виховання у сім'ю, потрібно:**

розміщувати інформацію та соціальну рекламу у ЗМІ та інтернеті;

популяризувати значимість влаштування дітей у сім'ї; розвінчувати міфи про дітей, які потребують влаштування;

поширювати інформацію на масових заходах, концертах у публічних місцях;

поширювати інформацію про досвід сімей, які вже опікуються дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

рекламувати організації та служби, фахівців, які надають інформацію, допомогу кандидатам та здійснюють оформлення юридичного статусу влаштування дитини;

інформувати про специфіку різних форм сімейного влаштування дітей, вимоги до кандидатів, процедуру усиновлення або влаштування дитини на виховання;

стежити, щоб інформація була оформлена таким чином, щоб не нашкодила дитині.

**Враховуючи, що період ухвалення рішення про влаштування дитини на виховання є досить пролонгованим (8–10) років, інформаційна кампанія щодо можливості усиновити дитину та мотивації до такого кроку повинна бути пролонгованою в часі, а не бути періодичним явищем, приуроченим до певних свят або подій.**

## I Мотивація до усиновлення

**З метою мотивації жителів області до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, доречно:**

постійно інформувати населення щодо значимості усиновлення дітей, які позбавлені батьківського піклування, та можливості усиновити дитину;

надавати інформацію про життєві приклади усиновлення і вирішення проблемних питань;

проводити заходи, спрямовані на формування у територіальній громаді соціальної значимості прийняття дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, на виховання у сім'ю;

здійснювати підготовку усиновителів, прийомних батьків та батьків-вихователів інших сімейних форм виховання;

забезпечити професійну роботу закладів/установ/організацій та фахівців з надання психологічної та педагогічної допомоги батькам у вихованні прийомних та усиновлених дітей.

**Доречно провести в області оцінку роботи фахівців, які працюють з громадянами, що мають намір усиновити дитину або взяти на виховання у сім'ю:** наскільки професійною і позитивно налаштованою є організація такої роботи. Оскільки не професійний, бюрократичний підхід спеціалістів зводить нанівець усю роботу з мотивації громадян до усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Мотивація жителів області до усиновлення та інших сімейних форм виховання вимагає клопіткої, системної, професійної роботи, результати якої стануть помітними через значний проміжок часу (враховуючи час, потрібний батькам, щоб ухвалити остаточне виважене рішення).

Така робота потребує впровадження обласної соціальної програми, спрямованої на інформування та мотивацію жителів області до ухвалення рішення щодо виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

**Обов'язковим напрямом програми має бути організація системи професійної і кваліфікованої роботи з кандидатами на усиновлення,** створення прийомної, патронатної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, оформлення опіки, а також надання психологічної, юридичної, педагогічної, медичної і соціальної підтримки та допомоги як кандидатам, так і усиновителям та батькам, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Реалізація дослідження стала можлива за підтримки партнера компанії «Sparrow Capital»



Дослідження було проведено командою Громадської організації «Інститут молоді» за сприяння Державного інституту сімейної та молодіжної політики.



**Цей Матеріал є об'єктом авторського права Благодійної організації «Благодійний фонд «Рідні» (надалі – Фонд).**

Фонду належать всі виключні немайнові та майнові права щодо Матеріалу відповідно до чинного законодавства. Будь-яке використання Матеріалу, в тому числі створення похідних творів, копіювання, відтворення, публікація, а також присвоєння авторства на твір та інше використання немайнових чи майнових авторських прав на твір, є порушенням прав автора, а тому несуть за собою відповідальність, що передбачена чинним законодавством України. Дозвіл на будь-яке використання Матеріалу надається виключно Фондом в письмовій формі. Вільне використання Матеріалу, у випадках, що прямо передбачені законодавством України, здійснюється без зміни його змісту та виключно з вказівкою на автора Матеріалу та джерело походження.